

Editorial | Vol. 40, No. 3, 2022, pp. 1–7

Introduktion: Att lyssna på barn – nya infallsvinklar, nya perspektiv

Mats Andrén

Institutionen för Tema Barn, Linköpings universitet
E-post: mats.andren@liu.se

Karin Zetterqvist Nelson

Institutionen för Tema Barn, Linköpings universitet
E-post: karin.zetterqvist.nelson@liu.se

Uppmaningen att lyssna på barn är varken ny eller utmanande utan speglar en självklar förväntan på vuxna i en nutida västerländsk kontext. Att vuxna förväntas lyssna på barn har emellertid inte alltid varit något förgivettaget utan historiskt sett har det omvända varit lika självklart, det vill säga att barn förväntats lyssna på vuxna. Den grekiske filosofen Plutarchos som levde mellan åren 46 f.Kr. och 120 e.Kr. hävdade att barn bör lyssna på vuxna för att uppnå mognad och självständighet (Plutarchos, 2016). Den barnsyn som genomsyrade Plutarchos texter – att barn ska lyssna och lyda – exemplifierar en genom historien återkommande kulturellt formad berättelse om barnet som ociviliserat och okultiverat och som just därför bör lyssna på vuxna för att uppnå mognad och förnuft (Jenks, 2005; Wall, 2010). Det är talande att det engelska ordet för att lyda ("obey") har sina rötter i det latinska begreppet för att lyssna (Linell, 2009, s. 140).

Vår tids självklara sätt att tala om vikten av att lyssna på barn kan härledas till upplysningstiden och filosofen Jean-Jacques Rousseau. I introduktionen till ett temanummer om lyssnande (Haroutunian-Gordon och Laverty, 2011) återges i korta ordalag Rousseaus resonemang från boken *Emile: Or, On Education* (1762/1979). Berättelsen om barn som ociviliserade och irrationella utmanades av Rousseau som formulerade en alternativ version med en ny syn på barn. När det gäller lyssnande så sammanfattar författarna Rousseaus tankar:

The role of the adult listener is to acknowledge the child's communicative being by listening in ways that are developmentally appropriate. Ideally, if adults listen and speak humanely to children, then children will mature into humane listeners and speakers.

(Rousseau 1762/1979, i Haroutunian-Gordon och Laverty 2011, s. 122).

Rousseau kastade om rollerna, det var vuxna som förväntades lyssna på barn. Det handlade om att tillerkänna barnet en status som kommunikativt subjekt ("communicative being") genom att lyssna på ett sätt som var relevant sett utifrån barnets utvecklingsnivå. Rousseau omfamnade en syn på barn som i grunden goda och oskyldiga. Och, som han skrev, om barn bemöts på rätt sätt utvecklas de till mänskliga lyssnare och talare ("humane listeners and speakers").¹

Rousseaus betoning av vikten av att vuxna lyssnar på barn präglades av en romantisk syn på barn som i grunden goda och som varelsen i utveckling. Den romantiska synen på barn kan sägas ha inspirerat till två delvis olika men parallellt utvecklade kulturellt formade berättelser om barn som fick ideologiskt och politiskt genomslag under 1900-talet. Den ena betonade barn som i grunden goda och oskyldiga som därför behövde räddas från en värld av våld, exploatering och hänsynslös disciplinering. Det var vuxna som var problemet, inte barn. Den andra berättelsen fokuserade utveckling och lärande hos barnet och vikten av utbildning. Vad som ytterligare stärkte den så kallade utvecklingsberättelsen var framväxten av professionella barnexperter med intresse för barns psykologi och sociala liv (Walkerdine, 1995; Sandin och Halldén, 2003; Wall, 2010). Det var en berättelse som till fullo framhävde vikten av att lyssna på barn ur ett utvecklingsperspektiv, en mer nutida version av de tankar som Rousseau formulerade på sin tid.

Betoningen av att lyssna på barn utgjorde ett centralt inslag i skolans ambition att fostra till demokrati som växte fram, i Sverige med enhetsskolan och senare grundskolan, från mitten av 1900-talet och framåt. En process som kom att bli grogrund för ännu en kulturellt formad berättelse om barn, den om barn som autonoma individer med rättigheter (Sandin och Halldén, 2003; Ericsson, 2009). Det var en berättelse om barn som självständiga varelsen med kompetens att själva uttrycka sin åsikt i frågor av relevans för det enskilda barnet. Det vill säga, denna berättelse om barn skisserade en syn på barn som *lika* vuxna (Sandin, 2011; Zetterqvist Nelson, 2012). Föreställningen om barns särart tonades ner – goda/sårbara och ännu-icke-vuxna varelsen i utveckling – till förmån för en syn på barn som individer med rättigheter och med rätt att bli lyssnade på. Berättelsen om det autonoma barnet raderade inte ut berättelser om barn som skyddsvärda, sårbara eller omogna, utan det var kulturella berättelser som utvecklades parallellt och inte sällan vävdes samman på olika sätt beroende av kontext.

Ett tydligt exempel på sammanvävning ser vi i barnkonventionens artikel 12 som handlar om barnets rätt att uttrycka sin åsikt och att bli lyssnat på ("be heard") (The United Nations Convention on the Rights of the Child, UNHCR).² I första stycket formuleras rätten att uttrycka sin åsikt: "the right to express [those] views freely in all matters affecting

the child,” som efter ett skiljetecken följs av: ”the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child.”³ Med andra ord, barnet har rätt att uttrycka sin åsikt men åsikten bör beaktas i ljuset av barnets ålder och mognad. Det är ett exempel på hur två delvis olika kulturellt formade berättelser om barn existerar sida vid sida, den om barnet som den ännu-icke-mogna och fullt utvecklade vuxna människan och därför särskilt skyddsvärt (barnet som *becoming*) och den om det kompetenta och autonoma barnet, barnet som varande en aktör i ett här-och-nu (barnet som *being*) (för diskussion om begreppsparet *being-becoming*, se t.ex. Lee, 2001; Halldén, 2007). Dessa två berättelser och vidhängande syn på barn är ideologiska uttryck som på många sätt är sammanvävda och används omväxlande beroende av sammanhang. Vidare är det två kulturellt formade berättelser som genomsyrar och definierar teorier om lyssnande på barn, vilket diskuteras i den sista artikeln i detta temanummer: ”Att lyssna på barn. Om lyssnandets teori och etik” av undertecknade.

För att ytterligare komplicera resonemanget vill vi peka på ännu en dimension. De kulturellt formade och normativa berättelser om barn som vi resonerat om ovan hänför sig till en västerländsk historisk kontext varvid skillnader mellan (och inom) olika kulturer både förr och nu tenderar att tona bort. Tisdall och Punch (2012) argumenterar att barnkonventionen i sig har bidragit till ett skapande av idén om det ”globala barnet” som riskerar att dölja kulturella skillnader hur man ser på barn och barndom (se även de Castro, 2020). Barnkonventionen förmedlar en västerländskt präglad syn på barn, med individualitet och autonomi som ideal och mål för barns utveckling (Twum-Danso, 2009; Hammersley, 2016). Vidare, föreställningen att delaktighet bygger på verbal kommunikation och att bli lyssnad på, har en förankring i västerländskt tänkande och historia (Liebel och Saadi, 2012). Hur man ställer sig i sådana här frågor får stora konsekvenser för hur man ser på barn och lyssnar på barn.

Mot den bakgrunden vill vi nu introducera detta temanummer. Vi har efterlyst nya infallsvinklar på lyssnande eftersom, som vi hävdar, barn- och barndomsforskning generellt har intresserat sig för barns sociala interaktioner med fokus på röster (”voice”) (se t.ex. James, 2007) och barns perspektiv (se t.ex. Halldén, 2009) som placerat aktörskap, tal och samspel i centrum för problemformulering och empirisk forskning.⁴ Det finns undantag som exempelvis när barns tystnad uppmärksammas (se t.ex. Spyrou, 2016), men generellt menar vi att lyssnandet som sådant förbisetts – teoretiskt och empiriskt. I de fall forskare närmat sig barn och lyssnande har det inte sällan skett med hänvisning till barns utveckling och lärande och ofta i pedagogiskt syfte (se t.ex. Adelman, 2002; Åberg & Lenz Taguchi, 2018). Det finns också många exempel på hur lyssnande på barn definieras som en metodfråga och särskilt utveckling av metoder för att lyssna på barn i behov av stöd och hjälp (se t.ex. Markström och Münger, 2020). Vi hoppas att med detta temanummer ha bidragit till en breddning av diskussionen om lyssnandets teori, praktik och etik i utforskandet av barns liv och villkor.

Utlysningen resulterade i totalt sju artiklar som berör lyssnande ur olika infallsvinklar. I temanumrets två första artiklar har respektive författarduo valt att rikta blicken mot

tidigare insamlade forskningsdata i syfte att genomföra en granskning utifrån nya teoretiska ingångar och med fokus på lyssnande. I artikeln med titeln ”Lyssnande som teologisk praktik” genomför Linn Sæbø Rystad och Karin Rubenson en om-analys av tidigare insamlat material från forskningsprojekt som rör barn och teologi från Norge (Rystad, 2021) och från Sverige (Rubenson, 2021). Författarna närmar sig lyssnande på flera nivåer i syfte att diskutera barns plats och förhållningssätt till gudstjänstfirande. Författarna pekar på en traditionell teologisk syn på barn som präglas av en ambivalens; å ena sidan en syn på barn som omogna och med en ännu icke fullt utvecklad rationalitet, å andra sidan en syn på barn som utvalda av Jesus som särskilda och närmare Gud än vuxna. Författarna undersöker hur ett lyssnande på de barn som i *praktiken* deltar i kyrkans verksamheter bär på en potential att bidra till ett synliggörande av barns partikulära och situerade erfarenheter. Kunskaper som i sin tur utmanar teologiska föreställningar både om barn som kategori och invanda förväntningar på barns plats och upplevelser av gudstjänst och andra teologiska praktiker. Lina Lago och Helene Elvstrand väljer i sin artikel ”Lyssna, höra, agera: etiska och metodologiska implikationer av att lyssna på barn i utvecklingsforskning” att granska två tidigare genomförda utvecklingsprojekt från skolans värld som författarna också varit ansvariga för och som de nu vill belysa på nytt sätt. Avsikten är att jämföra dessa två olika projekt som omfattade två skilda modeller för delaktighet för elever, samt att diskutera etiska och metodologiska implikationer av de båda modellerna. I den förnyade analysen tar författarna stöd av Lundys delaktighetsteori som betonar fyra aspekter: utrymme, röst, åhörare och inflytande. Den jämförande analys som genomförs visar på styrkor respektive begränsningar hos respektive delaktighetsmodell. När det gäller lyssnande så betonar författarna att lyssnande utgör *en* del i en mer omfattande dialogisk process som kräver utrymme för barnens röst, både planerat och oförutsett, och vidare att dialogen med barnen leder till konkret handling som gör delaktighet till något mer än symbolspråk.

De två därpå följande artiklarna berör verksamheter som utvecklats för barn i specifika omständigheter. I artikeln ”Listening to children’s experiences as contextualized within their interpersonal relations – excerpts from a study on children’s sense of participation in family law proceedings” av Angelica Wågby och Magnus Englander diskuteras lyssnande i relation till delaktighet, och då mer specifikt hur barn involveras och blir hörda i vårdnadstvister. Artikelns övergripande syfte är att öka förståelsen för lyssnande utifrån fenomenologisk teori genom att fånga och förstå barnets sociala livsvärld. Resonemanget illustreras utifrån en analys av två intervjuutdrag med ungdomar som genomgått vårdnadstvister. Författarna närmar sig frågan om barns perspektiv, med intresset riktat mot lyssnandet och särskilt ett fenomenologiskt lyssnande, och utforskar dess potential att förstå vilka och på vilket sätt sociala relationer spelar in och är relevanta för de barn som blir hörda i vårdnadstvister. Nästa artikel som handlar om en specifik verksamhet för barn är skriven av Sandra Karlsson: ”’Flyktingkrisen’ ur ett barnperspektiv: Att lyssna på yngre barn i det svenska asylmottagandet”. Den fokuserar på lyssnande i två betydelser: ett etiskt lyssnande och ett etnografiskt lyssnande och vad det innebär i forskningspraktiken och för insamlat material. En viktig utgångspunkt för artikeln är den så kallade flyktingkrisen i Sverige

under 2015–2016 som författaren önskar belysa ur de asylsökande barnens perspektiv. När Karlsson lyssnar på de asylsökande barnen uppfattar hon en rad kriser som rör barnens rädsla och oro inför såväl vad som har hänt tidigare (flykt, krig, splittrade familjer) som det som händer i en pågående asylprocess med oviss utgång och en påfrestande boendesituation. Med andra ord får vi ta del av en flyktingkris med helt andra innebörder.

Därpå följer två artiklar som med avstamp i humaniora väljer att lyfta in lyssnande i nya sammanhang med både spännande och överraskande infallsvinklar. I artikeln ”Listening by ‘staying with’ the absent child” tar Alex Orrmalm, Johanna Annerbäck och Anna Sparrman läsaren med i ett utforskande av möjligheten att lyssna på bilder. Det rör sig om bilder där barns frånvaro gestaltas på ett sätt som uttrycker ett dramatiskt skeende som *skulle kunna* äga rum, *pågår* i ett nu eller *har* ägt rum, ett skeende som också berör betraktaren känslomässigt. Författarna förankrar sitt perspektiv på lyssnande i Liparis (2014) tänkande och närmare bestämt begreppet interlyssnande i syfte att närma sig en frånvaro som gestaltas visuellt och som pågår bortom tal och språk, men som kräver både känslomässig involvering och kritisk reflektion. I den nästkommande artikeln ”Managing Media. Young Girls as Producers of Texts and Media in the Nineteenth Century and Today: Ida Thiele’s Letters and Naja Münster’s YouTube Channel” redogör Nina Christensen och Stine Liv Johansen för en historiskt jämförande analys av två unga flickors användning av och sätt att uttrycka sig i media, med en definition av ”media” som både en kommunikativ kanal och semiotisk resurs. De båda forskarna har lyssnat till de båda flickorna, den ena född 1830 och den andra 2009, via så kallade medierade framställningar av livet och vardagen i vitt skilda historiska kontexter, med stora och små utmaningar i vardagslivet, relationella dilemman och drömmar om ett annat liv.

Slutligen beskriver den sista artikeln av undertecknade, redaktörer för temanumret, ett sökande efter en teoretisk struktur för att kunna förhålla sig till utbudet av litteratur (vetenskaplig och professionell facklitteratur) om lyssnande på barn. Det är ett utbud som präglas av uttryck som ”genuint lyssnande”, ”aktivt lyssnande”, ”djupt lyssnande” etc. Vi menar att för att kunna förstå innebörden av dessa ord krävs en inblick i både teoretisk ram och filosofisk utgångspunkt som underbygger och definierar ramarna för hur lyssnande förstås och begreppsliggörs. Vår artikel är ett försök att nå bortom ovan ”adverbisering” av lyssnande genom att identifiera och särskilja olika filosofiska utgångspunkter och teoretiska ramar som bestämmer hur lyssnande förstås och definieras. Artikeln utgår från två övergripande epistemologiska perspektiv på kommunikation (dialogism och monologism) och lyssnande (atomism och holism) och kombinerar den analysen med klargörande av olika sätt att definiera relationen mellan den vuxne och barnet i en situation där den vuxne förväntas lyssna på barnet. Präglas relationen av en barnsyn som betonar likhet respektive olikhet visavi den vuxne? Vidare visar vi hur övergripande perspektiv och barnsyn leder till olika synsätt på vad som kan ses som ett gott lyssnande ur etiskt perspektiv. Vi önskar alla läsare en god läsning!

Mats Andrén och Karin Zetterqvist Nelson, redaktörer för temanumret

Referenslista

- Adelmann, K. (2002) *Att lyssna till röster: ett vidgat lyssnandebegrepp i ett didaktiskt perspektiv*. Avhandlingar från Lärarutbildningen vid Malmö högskola, 4, Diss. Lund: Lunds universitet.
- de Castro, L.R. (2020) Why global? Children and childhood from a decolonial perspective, *Childhood*, 27(1), s. 48–62.
- Ericsson, K. (2009) *Samfunnets stebarn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grahn-Farley, M. (2019) *Barnkonventionen: En kommentar*. Lund: Studentlitteratur.
- Halldén, G. (2007) Barndomssociologi och möjligheten av ett psykosocialt perspektiv, i Halldén, G. (red.), *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlssons, s. 174–186.
- Halldén, G. (2009) Barnperspektiv: Ett ideologiskt laddat begrepp och oprecist som analytiskt verktyg, *Locus*, 3–4, s. 4–20.
- Hammersley, M. (2017) Childhood Studies: A sustainable paradigm?, *Childhood*, 24(1), s. 113–127.
- Haroutunian-Gordon, S. och Laverty, M. J. (2011) Listening: An exploration of philosophical traditions, *Educational Theory*, 61(2), s. 117–124.
- James, A. (2007) Giving voice to children's voices: practices and problems, pitfalls and potentials, *American Anthropologist*, 109, s. 261–272.
- Jenks, C. (2005) *Childhood*. London: Routledge.
- Lee, N. (2001) *Childhood and society. Growing up in an age of uncertainty*. Maidenhead: Open University Press.
- Liebel, M. och Saadi, I. (2012) "Cultural variations in constructions of children's participation", i Liebel, M. (red.), *Children's rights from below: Cross-cultural perspectives*. London: Palgrave Macmillan UK, s. 162–182.
- Linell, P. (2009) *Rethinking language, mind and world dialogically: Interactional and contextual theories of human sense-making*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.
- Lipari, L. (2014) *Listening, Thinking, Being: Toward an ethics of attunement*. University Press. Pennsylvania: Pennsylvania State University.
- Markström, A-M. och Münger, A-C. (2020) *Lyssna, reagera och agera: förskolans, skolans och fritidshemmets möte med barn och elever som upplever våld i nära relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Plutarchos (2016) *Pedagogik och politik: Moralia III*, i Teodorsson, S-T. (urval, inledn., övers.). Stockholm: Atlantis.
- Rousseau, J-J. (1762/1979) *Emile: Or, On Education*. New York: Basic Books.
- Rubenson, K. (2021) *Karnevalesk gudstjänst: Barns plats i kyrkans liturgi*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Rystad, L.S. (2021) *Overestimated and underestimated: A case study of the practice of preaching for children with an emphasis on children's role as listeners*. Oslo: MF Vitenskapelig Høyskole for teologi, religion og samfunn.
- Sandin, B. (2011) Children and the Swedish welfare state. From different to similar, i Fass, P. och Grossberg, M. (red.), *Reinventing childhood after World War II*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, s. 110–138.
- Sandin, B. och Halldén, G. (2003) Välfärdsstatens omvandling och en ny barndom, i Sandin, B. och Halldén, G. (red.) *Barnets bästa: En antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering*. Eslöv: B. Östlings bokförlag, Symposium, s. 7–24.
- Spyrou, S. (2016) Researching children's silences: Exploring the fullness of voice in childhood research, *Childhood*, 23(1), s. 7–21.
- Tisdall, K. och Punch, S. (2012) Not so 'New'? Looking critically at childhood studies, *Children's Geographies*, 10(3), s. 249–264.

- Twum-Danso, A. (2009) Reciprocity, respect and responsibility: The 3Rs underlying parent-child relationships in Ghana and the implications for children's rights, *The International Journal of Children's Rights*, 17(3), s. 415–432.
- Zetterqvist Nelson, K. (2012) Från samhällets barn till egna individer. Barnpsykiatrisk behandlingsideologi 1945–1985, *Scandia*, 8(2), s. 40–67.
- Walkerdine, V. (1995) Utvecklingspsykologi och den barncentrerade pedagogiken: Införandet av Piaget i tidig undervisning, i Hultqvist, K. och Petterson, K. (red.), *Foucault. Namnet på en vetenskaplig och filosofisk problematik. Texter om maktens mentaliteter, pedagogik, psykologi, medicinsk sociologi, feminism och biopolitik*. Stockholm: HLS Förlag, s. 124–172.
- Wall, J. (2010) *Ethics in light of childhood*. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Åberg, H. & Lenz Taguchi, H. (2018) *Lyssnandets pedagogik – etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. Stockholm: Liber.

Noter

1. I denna rapsodiska genomgång av Plutarchos och Rousseaus texter avseende barn och lyssnande vill vi påpeka att barn i dessa sammanhang de facto var pojkar från övre samhällsskikt, en tendens som är problematisk ur ett kritiskt perspektiv men eftersom vi fokuserar ”barn”, ”vuxna” och ”lyssnande” väljer vi att läsa ”med texten” i syfte att belysa ideologiska tendenser.
2. <https://www.unicef.org.uk/wp-content/uploads/2016/08/unicef-convention-rights-child-uncrc.pdf>, s. 5 (hämtat 2022-07-27).
3. Med dessa ord begränsas rättigheten att bli hörd med hänvisning till den individ (dvs. barnet) som innehar rättigheten, en ”märklig form av rättighet” enligt folkrättsforskaren Maria Grahn-Fahrley (2019, s. 90).
4. Argumentationen utvecklas mer ingående i temanumrets sista artikel: ”Att lyssna på barn. Om lyssnandets teori och etik”.